

Toespraak bij onthulling gedenksteen Paviljoen Welgelegen, 1 juli 2010

Op 1 juli 1810, vandaag dus precies 200 jaar geleden, tekende Lodewijk Napoleon hier op Welgelegen zijn abdicatie ten gunste van zijn zoontje Lodewijk. Hij was toen 4 jaar koning van Holland geweest, en daarmee de eerste koning die wij gehad hebben. Maar zijn grote broer, de Franse keizer Napoleon, dwong hem tot aftreden omdat hij zich meer gedroeg als koning van en vóór de Hollanders dan als zetbaas van Napoleon.

Die houding heeft Lodewijk in de Nederlandse geschiedenis een vrij goede pers opgeleverd. Maar het grote publiek is hem toch vrijwel vergeten. Om daarin verandering te brengen heeft de Stichting Een en ander, hier vertegenwoordigd door Gert Jan Verhoog, deze gedenksteen aangeboden. Vandaag mag de nieuwe Commissaris der koningin de heer Remkes – ook ik feliciteer hem van harte met zijn installatie - als eerste ambtshandeling die laatste officiële daad van koning Lodewijk in herinnering roepen. Want vanwege zijn koninklijke werkplek is de Noord-Hollandse Commissaris der koningin stiekem toch ook altijd een beetje Commissaris des konings.

Een paar woorden over de wat dubbele reputatie van koning Lodewijk. Aan zijn goede bedoelingen hoeft niet te worden getwijfeld. Hij was begaan met het lot van zijn onderdanen, probeerde manmoedig hun taal te leren en was snel ter plekke bij rampen en overstromingen. Hij bepleitte de Nederlandse belangen bij zijn altijd boze en erg inhalige broer. Hij wist dat Nederland financieel uitgeput was en niet langer steenrijk zoals Napoleon dacht. Maar die stelde die houding bepaald niet op prijs. Je kunt je zelfs afvragen of het effect daarvan niet contraproductief is geweest. Of de grote irritatie die Lodewijk bij zijn broer opwekte en die in 1810 tot de Inlijving bij Frankrijk leidde voor het land niet nadeliger is geweest dan zijn goedbedoelde acties.

Lodewijk verdient onze sympathie. Wie zijn correspondentie met Napoleon leest – en die is vrijwel geheel bewaard gebleven en uitgegeven – krijgt al gauw medelijden met hem. Lodewijk heeft het als broer-van bepaald niet makkelijk gehad. En hij had ook nog eens een dramatisch slecht huwelijk met Hortense de Beauharnais, de frivole stiefdochter van Napoleon, die dus behalve Lodewijks broer ook zijn stiefvader was. Freud zou er wel raad mee geweten hebben.

Wat heeft Lodewijk voor Nederland betekend? Aan de buitenkant is zijn erfenis nog opvallend zichtbaar. Hij heeft als een bezetene geprobeerd de paleizen waarin hij woonde - en dat waren er heel wat: Het Loo, het Paleis op de Dam, een paleis in Utrecht, Welgelegen als buitenverblijf - te transformeren in de nieuwste Franse Empirestijl en hij heeft daarmee voor altijd de harten van kunstminnaars gewonnen. Hij inspireerde architecten en ambachtslieden. Maar de follow-up daarvan is toch beperkt gebleven. Het is een Frans intermezzo, een korte explosie van imperiale grandeur in de Nederlandse polder. En de eerste Oranje-koning Willem I, die zelf weinig belangstelling voor de kunsten had, vond het allemaal prima. Hij nam die Empire-boedel in 1813 integraal over en at zonder problemen van het servies dat Lodewijk had laten staan.

Veel duurzamer is de impact geweest van Lodewijk Napoleon (maar daarmee ook van zijn grote broer en voorbeeld de keizer) op de bestuursstijl in Nederland. En dat is

juist in het bestuurlijke gezelschap dat hier vanmiddag bijeen is wel het vermelden waard. Tussen de Bataafse staatsgreep van 22 januari 1798, die Nederland in een eenheidsstaat veranderde, en 1813, het herstel van de onafhankelijkheid na de Franse Tijd, maakte Nederland een radicale verandering door in bestuursstijl en bestuurscultuur. Van collegiaal en bottom-up werd die veelmeer top-down en centralistisch. De monarchie paste daarbij. En dat veranderingsproces ging een stuk makkelijker onder een buitenlandse vorst dan onder een Nederlander, zoals raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck had ervaren, die het land had bestuurd in het jaar voordat Lodewijk Napoleon kwam.

De regering van Lodewijk Napoleon is dus een stijlbreuk in de Nederlandse geschiedenis. In kunsthistorische zin een tijdelijk intermezzo, niet veel meer eigenlijk dan een paleisfaçade. Maar in bestuurlijk opzicht was die breuk veel duurzamer omdat koning Willem I de napoleontische bestuurspraktijk bewonderde en maar al te graag die administratieve vernieuwingen overnam, inclusief de Nederlandse bestuurders die daarin inmiddels waren opgeleid. Van Willem I wordt daarom wel gezegd dat hij zich te slapen legde in het bed van Napoleon.

Op verzoek van de Stichting Een en ander wil ik graag nog twee personen in het bijzonder danken, zonder wie deze gedenksteen er niet zou zijn gekomen: gedeputeerde Jaap Bond en de conservator van Welgelegen, Gerrit Bosch. En dan wil ik nu de heer Remkes vragen de steen te onthullen.

Niek van Sas

*Prof. dr N.C.F. van Sas
Hoogleraar geschiedenis
Universiteit van Amsterdam*